

ISSN 2450-6486

<http://ehs.eeipsy.org>DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2023.4.06>

This publication was made with the funds of a joint Grant of
EEIP (Ukraine - France) and ChF "Education: Future"

Ірина КАРПОВА,
Урсула МАУРІЧ

Освіта та соціальні проекти
як інструменти подолання
посттравматичного стресу дітей,
дорослих та родини внаслідок
військових дій: досвід Австрії та України*

IRYNA KARPOVA, URSULA MAURICH. **Education and social projects as tools for overcoming post-traumatic stress of children, adults and families as a result of military operations: the experience of Austria and Ukraine.** *Wars and world conflicts are unfortunately an inevitable reality of the modern world. One of the consequences of this is the developing of the so called Posttraumatic stress disorder, in people, who've engaged in of the military confrontations or became their hostages (civilians). Following the example of Austria's and Ukraine's experience, education and social projects are considered to be very important instruments in overcoming it.*

Received 12.02.2023

Peer-reviewed 12.06.2023

Revised version received 12.18.2023

Accepted 12.27.2023

Keywords: war, migrants, internally displaced persons, host communities, integration, posttraumatic stress, multiculturalism, education, social project.

1. Вступ

Війни та військові конфлікти, на жаль, супроводжують всю історію людства. Неминучі реальності їх наслідків – не лише економічні збитки, матеріальні руйнування, чисельні демографічні втрати тощо, а й скалічені долі багатьох, хто залишається в живих. У цьому контексті неабиякої актуальності набуває питання різноманітних політичних, правових, соціокультурних, психолого-педагогічних та ін. аспектів реальної допомоги постраждалим від війни.

2. Постановка проблеми

Посттравматичний стрес (або, як прийнято у світовій науковій теорії і практиці – посттравматичний стресовий розлад [8]) – це розлад психіки, що може виникнути після перенесених життєвих (фізичних, моральних, психічних та ін.) травм, ситуацій, що загрожували власному життю або життю рідних і близьких (дітей, дружин, чоловіків, батьків тощо). Посттравматичний стресовий розлад визначається науковцями як “непсихотична відстрочена реакція на травматичний стрес, здатна викликати ряд психічних і поведінкових порушень” [8].

Посттравматичний стресовий розлад проявляється у нав’язливих спогадах, що спричинили стрес; розладах сну чи нав’язливих сновидіннях, що визивають почуття небезпеки; втрати зацікавленості до того, що раніше було важливим; апатії чи, навпаки, роздратованості; спалахах гніву; посиленій реакції переляку та ін. [8]; інколи навіть суїцидних настроях.

Серед причин, що викликають такі стани (техногенні катастрофи, сексуальне, сімейне, інші види насильства, аварії, фізичні травми, каліцтва та ін.) особливе місце посідають сучасні війни та збройні конфлікти, в яких опиняються люди, які брали чи беруть безпосередню участь у військових діях, а також ті особи (діти, дорослі, мирні родини), що стали заручниками обставин, пов’язаних із певним військовим конфліктом і у зв’язку з цим вимушені залишати місце свого постійного проживання і ставати біженцями (мігрантами, вимушено переміщеними особами). Саме тому у дослідженні ми, з огляду на тему статті, особливу увагу приділяємо розгляду війн в історичному

контексті, сучасним військовим конфліктам, наслідками яких стала поява значної кількості іммігрантів та вимушених переселенців (внутрішньо переміщених осіб) відповідно в Австрії та Україні.

3. Аналіз останніх досліджень і публікацій

Як свідчить теорія і практика, дослідження проблем осіб, про яких йдеться у даній статті, відбувається на міждисциплінарному науково-практичному рівні, що знаходить своє відображення у працях сучасних зарубіжних та вітчизняних правників, політиків, істориків, філософів, соціологів, психологів, педагогів та ін. фахівців: В. Андерсона, М. Алмаші, О. Балуєва, О. Гончаренка, А. Гриб, С. Задорожної, Е. Лібанової, У. Мауріч, О. Міхеєвої, Я. Пилинського, С. Пирожкова, О. Піскуна, Т. Семігіної, В. Середи, І. Сьомкіної, М. Шульги тощо [10].

Дослідники вивчали причини появи мігрантів, біженців у світі; основні причини, стратегії переселення та проблеми адаптації ВПО; інтеграцію ВПО в українське суспільство як соціально-педагогічну проблему; соціально-психологічні особливості біженців та вимушених переселенців; політичні, психолого-педагогічні аспекти допомоги військовим, їх родинам чи мігрантам; особливості соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні; соціально-педагогічні аспекти роботи з сім'ями вимушених переселенців та ін.

Метою нашої наукової розвідки є дослідження інструментів подолання наслідків посттравматичного стресу, спричинених війнами чи збройними конфліктами, а саме, освіти та соціальних проектів, на прикладі досвіду Австрії та України.

4. Виклад основного матеріалу

Проблема війн, військових протистоянь, збройного вирішення різноманітних конфліктів тощо є, на жаль, однією із трагічних сторінок світової і, зокрема, європейської історії. Причини їх різні: відвоювати у сусідів "місце під сонцем", нові території з метою збагачення і розширення сфер впливу; релігійна ворожнеча; давні образи, що сягають корінням у віддалене минуле суперників; прагнення задовольнити власні імперські амбіції тощо. І це далеко не повний перелік того, що штовхало і штовхає цілі народи й держави на насильницьке вирішення власних і чужих проблем та призводить до появи мігрантів, емігрантів, іммігрантів та низки їх проблем.

Для прикладу лише з історії України можна пригадати жорстокі скіфо-сарматські завоювання, антсько-готське протистояння, навалу гунів і монголо-татар, що сколихнули не лише Україну, а майже всю Європу, війни наших предків – давніх слов'ян із Візантією, аварами, печенігами, половцями, польсько-литовські, литовсько-московські війни за українські землі, протягом декількох століть турецько-татарські набіги, що наносили непоправних економічних, культурних, демографічних втрат українському народу та ін.

Тисячі українців (так званий ясир – невільники), що вивозилися турецько-татарськими загарбниками, або, як правило, невдовзі гинули у неволі, або на довгі роки опинялися у важкому фізичному та психологічному стані (пригадаємо хоча б виснажливу працю полонених чоловіків на турецьких галерах). Ті, хто виживав (наприклад, яничарські загони турецького султана формувались із маленьких хлопчиків-слов'ян, які потрапили у неволю в ранньому дитинстві), виховувались у дусі традицій ісламу і на все життя забували рідну мову, звичаї, традиції, культуру, релігію.

У європейській та світовій історії хрестоматійними прикладами війн глобального рівня є Столітня війна у Європі (1337-1453 років), перша та друга світові війни. Важко, практично неможливо підрахувати, скільки в цілому за всю історію людства як всі глобальні військові катастрофи, так і невеличкі локальні збройні сутички забрали людських життів та нанесли непоправних травм тим, які вижили.

Окремою сторінкою національних трагедій багатьох народів є громадянські війни та громадянські збройні протистояння, що часто розколюють цілі родини, примушують воювати один проти одного представників однієї нації чи держави, а багатьох громадян – виїжджати за межі своєї країни або мігрувати у сприятливі для нормального життя території в її кордонах, відчуваючи на собі не лише тягар економічних, житлових, побутових, а й психологічних проблем.

Навіть війни, що за класифікаціями науковців відносяться до справедливих, визвольних (яскравий приклад вітчизняної історії – Українська національна революція середини – другої половини XVII ст. (ще у недалекому минулому, за оцінкою радянської історіографії, національно-визвольна війна проти Речі Посполитої), тягнули за собою значні демографічні втрати, примушували населення мігрувати або емігрувати.

Значно збільшилися розміри міграції і еміграції під час та після II світової війни. З 1939 по 1950 роки від 25 до 30 мільйонів людей опинилися мігрантами всередині Європи. Не всі з них були біженцями. Це були колишні солдати, десятки тисяч дітей, звільнених із концтаборів, оstarбайтери, примусово вивезені у Німеччину та ін. Частина з них повернулася додому, а деякі залишилися на постійне проживання, стали емігрантами чи мігрантами. При цьому до кінця другої світової війни всі європейські країни, окрім Франції, стали країнами еміграції чи імміграції; в кінці сорокових – на початку п'ятидесятих років зростає потік робітників-мігрантів, що шукали роботу.

Починаючи з 1950 р. до середини 70-х р.р під час стрімкого економічного зростання (наслідки реалізації плану Маршалла 1948 року, до якого долучилася і Австрія) і нестачі робочих сил до європейських країн іммігрувала велика кількість людей із колишніх колоній і з країн “третього світу”. В цей же час почалися міграції з півдня Європи на північ. Ця міграція робітників була бажана і підтримувалася приймаючими країнами [7].

Протягом 40-60 років XX ст. у європейські країни почали приїжджати іммігранти з деяких країн соціалістичного табору (Югославії, Угорщини). Австрія на довгі роки, починаючи з 1945 р., стала країною, що дала притулок особам (більше 2 мільйонам людей), які були вимушені покинути свою країну за різними політичними, релігійними або іншими причинами, у зв'язку з гострими політичними подіями в них – передусім, з європейських країн-сусідів (Угорщини, 1956 р.), Чехословаччини (1968 р.), Польщі (1981 р.), країн колишньої Югославії (1991-1999 р.р). З них 700 тис. залишилися назавжди [3]. Після прийняття у 1972 р. Міжнародної угоди про квоту для розподілу біженців в Австрію почали приїжджати перші біженці з неєвропейських країн: Уганди, Китаю, В'єтнаму і Камбоджі.

Війни й військові конфлікти не вщухають і в сучасному світі. За дослідженнями американських політологів і соціологів, на початок 2017 року у світі нараховується 36 війн, у яких беруть участь 28 держав світу. Приблизно у 13 із них (Афганістан, Колумбія, Нігерія, Пакістан, Сомалі та ін.) збройні конфлікти тривають вже понад 10 років [7]. У деяких країнах – декілька років (громадянська війна у Сирії – з 2011 р., антитерористична операція в Україні – з 2014 року та ін.).

Кількість людей, вимушених залишати свій будинок, свій регіон або навіть свою батьківщину через військові конфлікти, війни,

політичне переслідування і порушення прав людини в останні роки, драматично збільшується. УВКБ ООН стверджує, що в 2015 р. 65,3 мільйонів людей по всьому світу стали вимушеними мігрантами. 21,3 млн. із них були біженцями відповідно до Міжнародної конвенції про статус біженця 1951 р., а 10 мільйонів були особами без громадянства.

За статистикою УВКБ ООН найбільше біженців – 53% від загальної кількості біженців усього світу в 2015 р. втекли з Сомалі, Афганістану і Сирії [17]. Цей новий глобалізаційний виклик, пов'язаний із війнами у Африці та Близькому Сході, призвів, у свою чергу, до так званої європейської еміграційної кризи 2015 року – гуманітарної катастрофи, найбільшої після II світової війни й викликаній масовим, за короткий термін, напливом іммігрантів (більше 300 тис. осіб) у європейські держави з цих охоплених війнами країн.

Австрія, як й інші європейські держави, члени Міжнародної організації з міграції (МОМ), долучилась до розв'язання проблем біженців.

Програма розподілу біженців, ухвалена у вересні 2015 року більшістю держав-членів ЄС, передбачала розподіл 160 тис. шукачів притулку серед країн ЄС [15], а це 6% із загальної кількості вимушених мігрантів [17]. Станом на 2015 р. річний рівень імміграції в Австрії становив 5,56% (24 місце у світі). Ці дані на враховують різниці між законними і незаконними мігрантами, біженцями, трудовими мігрантами та ін.

Австрія залишається країною, що приймає біженців [13]. Внашчас в Австрії близько 80 тис. чоловік із загальної кількості зареєстрованих біженців (150 тис. осіб), які попросили притулок. Більшість біженців в Австрії становлять представники Афганістану (29%), Сирії (28%) й Іраку (15%) [19]. Разом із тим, уряд Австрії прийняв рішення, що офіційно обмежує кількість прийнятих країною біженців: квота у 2016 року – прийняття до 37500 осіб, а до 2019 року їх чисельність має становити не більше 127500 осіб [5], оскільки збільшення відповідної квоти, на думку керівництва країни, може призвести до переважання громадських і державних систем [19, с. 8].

Для України проблема міграції чи еміграції також не нова, можливо, вона має більш давню історію, ніж в Австрії. Ще у середині XVII ст. під час військових дій із України, що входила на той час до складу Речі Посполитої, почало виїжджати на територію сусіднього Московського царства українське населення, особливо з правобережних земель, тікаючи від війни, окатоличення та

ополячення (так почала формуватись відома етнічна українська територія – Слобідська Україна).

Одними з перших емігрантів із України стали українські козаки, що відступили з І. Мазепою та П. Орликом після поразки у Полтавській битві (1709 р.) і склали одну з перших українських еміграцій. З останньої чверті XIX століття десятки тисяч західних українців-селян із економічних причин (безземелля, безробіття, зубожіння, злидні) стали іммігрантами до США, Канади, Бразилії, Австралії, деяких європейських держав.

В новітній історії Україна зіткнулась із проблемою масової міграції після Чорнобильської катастрофи 1986 року, коли із забрудненої зони були евакуйовані більше 115 тис. чоловік. У зв'язку з початком антитерористичної операції на Сході України та анексією Криму Росією (2014 р.) в Україні на кінець 2016 року близько 1,6 мільйона людей виявилися внутрішньо переміщеними особами. Також наприкінці 2015 р. в Україні нараховувалось близько 10 тис. біженців, які часто використовували Україну як транзитну державу для подальшої імміграції до Німеччини, Швеції або Норвегії [18].

На сьогоднішній день і Австрія, і Україна, не дивлячись на різницю їх статусу в Європі (членство у ЄС, показники розвитку економіки, рівень життя населення, особливості ментальності тощо), різку відмінність у кількості осіб (мігрантів, біженців в Австрії та внутрішньо переміщених осіб в Україні), зіткаються з необхідністю вирішення низки економічних, соціальних, освітніх, культурних та ін. проблем, що, однак, мають свою специфіку у кожній із них.

Для внутрішньо переміщених осіб в Україні – це, в першу чергу, вирішення юридичних, матеріальних та соціальних проблем: отримання відповідних юридичних довідок, що підтверджують їх статус внутрішньо переміщених осіб, забезпечення житлом, працевлаштування, матеріальна, медична та ін. допомога від держави, організація пенсійного забезпечення, влаштування дітей до дошкільних закладів, загальних середніх освітніх установ у приймаючих громадах.

Проблеми, що є менш гострими для ВПО України – це відсутність необхідності звертатись до послуг імміграційних служб; відсутність проблеми необхідності вивчення якісно нової для них мови, адже, потрапляючи в нові умови життя, вони лишаються, тим не менше, у знайомому їм слов'янському (до якого відноситься більшість внутрішніх переселенців) ментальному, мовному, етнокультурному просторі [10].

В Австрійській республіці, як заявив у своєму “Звіті про інтеграцію 2016 р.”, Себастьян Курц, федеральний міністр Австрії з питань Європи, інтеграції та закордонних справ, соціальній інтеграції біженців також присвячений ряд заходів австрійського уряду: мова йде про визначення мінімальної державної допомоги, про медичну страховку, про доступне житло для біженців і про доступ до ринку робочої сили [19].

Разом із тим в Австрії досить гостро стоїть проблема взаємовідносин між біженцями й окремими представниками населення приймаючих громад. Ще пов'язано з ментальними, релігійними, мовними відмінностями європейців й іммігрантів [19]. Так, скажімо, за статистичними даними, які оприлюднив глава Федерального відомства із захисту конституції та боротьби з тероризмом Австрії Петер Грідлінг, протягом 2015 року в країні було учинено 197 нападів на біженців та пункти їх розташування, скоєно 323 злочини на ґрунті ксенофобії і расизму (що втричі більше, ніж за три попередні роки [6].

Себастьян Курц в передмові до “Звіту про інтеграцію 2016” [19] вказує на головні виклики, з якими країна стикається в зв'язку з “кризою біженців”: невелика кількість європейських країн, що приймає більшість біженців; необхідність якомога термінової інтеграції тих, які залишаються; чітка стратегія дій (щоб виключити випадковості і непередбачені обставини); врахування помилок минулого; попередження можливих політичних конфліктів, оскільки “проблема біженців” певною мірою розколює суспільство, і різні політичні табори намагаються використовувати це в своїх цілях.

В результаті міністерство пропонує в своєму звіті план дій з 50 пунктів [19, с. 39-77], більшість із яких з метою стабілізації відносин у суспільстві, а також вирішення проблем біженців, спрямована на їх культурну та мовну інтеграцію в Австрії, а саме: створення умов для вивчення німецької мови, як дітьми, так і молоддю, дорослим населенням; доступ до освіти молоді, дітей; реалізація принципу освіти впродовж життя (lifelong learning) для дорослих іммігрантів.

Ці та інші заходи певною мірою можна класифікувати як такі, що спрямовані на подолання посттравматичного стресу біженців, адже знання ними німецької мови створює можливість для отримання не лише початкової, а й середньої та вищої освіти, що, у свою чергу, є запорукою отримання роботи, підвищення рівня фінансового забезпечення, стабільності в австрійській державі, значно знижує ризики дестабілізації та зростання злочинності серед мігрантів.

Особлива увага звертається на проведення заходів щодо запобігання расизму, антисемітизму та ісламофобії серед населення, оскільки розбіжності у культурно-релігійних цінностях західноєвропейських і східних традицій продовжують викликати дискусії і загострення ситуації у суспільстві.

З метою полегшення процесу інтеграції біженців у австрійське суспільство були запроваджені так звані “курси цінностей”, що знайомлять приїжджих зі звичаями і традиціями приймаючого суспільства. Введення цих курсів порушило широку дискусію серед самих австрійців, головна тема обговорення якої – реальність європейської і, зокрема, австрійської мультикультурності [11], тобто умов співіснування в єдиному життєвому просторі різноманітних культурних утворень.

Виявилось, що, не дивлячись на всю складність становища біженців, не все суспільство готове сприймати їх традиції, культуру і навіть саму присутність у Європі, тому актуальним є питання проведення різноманітної діяльності щодо налаштування суспільної думки на невідворотність умов життя в новому для австрійців мультикультурному європейському просторі. В австрійській державі приділяється також увага і науковим дослідженням проблем біженців, оскільки це допомагає уряду приймати правильні політичні рішення.

Одним із напрямів подолання посттравматичного стресу є й підтримка дітей біженців. Держава сприяє ряду ініціатив небайдужих осіб, які на громадських засадах проводять заходи, спрямовані на супровід дітей біженців в процесі їх інтеграції, наприклад, у позашкільній додатковій освіті.

Хоча проблема доступу до освіти дітей біженців широко не обговорюється у суспільстві, для Міністерства освіти, шкільної системи це є одним із напрямків роботи. При цьому враховується той факт, що більше 50% біженців усього світу – це діти й підлітки менше 18 років. Серед них всього лише 50% мають доступ до початкової освіти і лише 22% здобувають освіту на рівні середньої школи. Вищу освіту реально можуть здобути лише 1% із дітей мігрантів.

З тих, хто в 2015 р. попросив притулок в Австрії, 10% були неповнолітніми біженцями, які за різними причинами приїхали без супроводу дорослих (8380 дітей та підлітків) [19, с. 22]. У цих дітей існує низка проблем, пов'язаних із освітою: дехто взагалі не мав змоги отримувати освіту у себе на батьківщині через політичні, військові

чи інші причини; деякі не мають можливості продовжити освіту, оскільки їх батькам було відмовлено у наданні постійного притулку, і вони вимушені покидати країну і своїх шкільних друзів, до яких почали звикати, що наносить зайві психологічні травми. У багатьох дітей взагалі відсутній шкільний досвід.

Проблемою є і ментальні, культурні, гендерні та ін. відмінності, різниця у практиці європейського та мусульманського виховання, що проявляється у неприйнятті деякими учнями (особливо чоловічої статі) особливостей культури, одягу європейців. Інколи виникають непорозуміння, прояви агресивності (особливо у старшій школі) через відсутність можливості здати випускні іспити рідною мовою, погане знання німецької мови.

Разом із тим для дітей біженців в австрійській державі не існує ніяких обмежень із політичних, релігійних чи інших переконань. Всі діти мігрантів у віці від 6 до 15 років, незалежно від того, чи мають вони вже статус, чи тільки вирішується їх право на притулок, зобов'язані ходити до школи. Початкова школа передбачає 4 роки навчання (з 6 до 10 років). Обов'язкова шкільна освіта складає 9 років. У процесі розробки знаходиться оновлення законодавства для того, щоб до 18 років існувало право на професійну підготовку.

І знову ж таки для дітей мігрантів одразу виникають проблеми в навчанні у зв'язку з незнанням мови, адже воно, зрозуміло, ведеться німецькою мовою (при цьому не враховується незначна кількість так званих білінгвальних шкіл, шкіл корінних меншин та міжнародних шкіл). Діти, які погано володіють німецькою мовою, можуть навчатися в якості екстраординарного учня один рік перед тим, як перейти на регулярну форму навчання.

На навчальні роки з 2016 до 2019 р.р закон передбачає з метою покращення знання німецької мови у всіх школах системи освіти запровадити введення так званих стартових уроків мовної підтримки (для групи від 8 учнів) із програмою, розрахованою на 11 умовних одиниць (1 од. – 50 хвилин), які можуть відвідувати діти мігрантів протягом до двох років [4]. Діти мігрантів і корінних австрійців мають рівні права для отримання вищої освіти, але за умови отримання атестата зрілості та відповідного документу про рівень знань німецької мови [19, с. 36].

Ще один цікавий приклад – діяльність федеральної мережі voXmi [1], що буде певною мірою вирішувати і проблеми мігрантів. Це 35 шкіл різних типів і рівнів (початковий, середній, гімназії,

професійної освіти), які в свою стратегію розвитку цілеспрямовано включають багатомовність своїх учнів. Але ця проблема ще потребує подальшого дослідження.

Звичайно, завдання шкіл в Австрії у вирішенні проблем дітей мігрантів набагато ширші, ніж, скажімо, організація вивчення німецької мови. Мова йде про підготовку відповідних фахівців, які зможуть працювати у новому мультикультурному просторі, оскільки, як показав практичний досвід, вищі Австрії виявилися мало підготовленими до нових викликів, пов'язаних із проблемою біженців.

Разом із тим викладачі та студенти вищих навчальних закладів Австрії долучаються до волонтерських, соціальних акцій, спрямованих на допомогу біженцям. Так, скажімо, у Педагогічному інституті Відня у 2015 р. були організовані заходи допомоги: студенти і викладачі проводили для мігрантів уроки німецької мови, збирали одяг, посуд, квитки на громадський транспорт, допомагали організувати притулок для неповнолітніх біженців, які приїхали в Австрію без супроводу дорослих.

Було проведено ряд семінарів і лекцій на тему запобігання радикалізму, расизму, антиісламізму; методичні семінари й лекції з питань, як учитель повинен враховувати присутність дітей-біженців у класі, яку роботу проводити з ними, їх батьками, як залучати батьків до виховання підростаючого покоління [12].

В цілому слід підкреслити, на що вказує і УВКБ ООН [16], що освіта для вимушених мігрантів у європейських державах набуває великого значення. Вона допомагає людям у новій соціальній ситуації та інтеграції, відкриває доступ до різноманітної інформації і може забезпечувати певну стабільність і безпеку у складній психологічній і життєвій ситуації подолання наслідків посттравматичних розладів.

В Україні, на відміну від Австрії (де основна увага у вирішенні проблем біженців, поруч із соціально-економічними, зосереджується переважно на вирішенні мовно-культурних та інших соціальних проблем сучасного мультикультурного світу) значною проблемою, що може значно пом'якшити наслідки посттравматичних розладів ВПО, залишається все ж таки вирішення їх матеріальних питань, в першу чергу, забезпечення житлом, оскільки основна маса переселенців, не дивлячись на державні дотації, значні кошти витрачає на наймання житла.

Також це певні проблеми, що виникають при працевлаштуванні, отриманні медичної допомоги, пенсійному та ін. обслуговуванні,

необхідність використання повною мірою професійного досвіду переселенців [14]. Хоча в цілому приймаючі громади з розумінням відносяться до переселенців, в Україні існує певна диспропорція у їх розміщенні по території держави, інколи без урахування реальних можливостей певних областей України їх прийняти. І це далеко не повний перелік існуючих проблем.

Разом із тим слід підкреслити, що в Україні вирішення проблема ВПО–внутрішніх мігрантів, подолання наслідків їх посттравматичних розладів, вирішується на державному, регіональному та місцевому рівнях, значну допомогу надають міжнародні організації і фонди. Така допомога стає можливою й завдяки підтримки світової спільноти – фінансування від ООН, США, а також європейських країн – Норвегії, Швейцарії та Німеччини [9].

В Україні прийнято цілий ряд державних документів із проблеми. Це, зокрема: Закон України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України” (15.04.2014); Закон України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” № 1706-VII від 20.10.2014; Закон України № 245-VIII “Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб” (5.03.2015); Постанова Кабінету Міністрів України № 1094 від 16.12.2015 “Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року” та інші державні документи.

В реалізації відповідних державних документів задіяний ряд міністерств: соціальної політики, охорони здоров’я, культури та ін. Внутрішні мігранти отримують юридичну, матеріальну допомогу, різноманітні консультації. Важливим напрямком роботи соціальних служб є надання соціально-психологічної підтримки ВПО.

Проблемою України є те, що у зв’язку з досить значною кількістю внутрішніх переселенців держава не може повною мірою вирішити питання як їх матеріального забезпечення, так і культурної реінтеграції, і в цьому, на нашу думку, помітну роль можуть відіграти різні інститути громадянського суспільства – благодійні фонди, міжнародні асоціації, громадські, волонтерські організації, а також навчальні заклади, що через реалізацію різноманітних соціальних проектів допомагають внутрішнім мігрантам (ВПО)

позбутися посттравматичних розладів та швидше адаптуватися до приймаючої громади.

Вирішенню проблем переселенців допомагають громадські організації (ГО “КримSOS”, Odesa Impact Hub – Центр соціальних ініціатив, ГО “MART”, ГО “Культурно-просвітницьке об’єднання “Мистецтво для громади” та ін.) через свої соціальні проекти [9], а також до цієї роботи долучаються навчальні заклади.

Так, наприклад, з 2015 року Чернігівський національний технологічний університет долучився до виконання Проекту “Україна – Норвегія”, який реалізується в Україні з 2003 року при підтримці уряду Норвегії. Чернігівський національний технологічний університет є шістнадцятим вишем України, який доєднався до реалізації даного проекту. За 13 років свого існування проект став одним із найбільш масштабних міжнародних проектів на території України, що допомагає вирішити різноманітні проблеми військовим, які брали участь у АТО на Сході України та членам їх сімей.

На базі ЧНТУ проводиться курс, що має назву “Перепідготовка і соціальна адаптація військовослужбовців та членів їх сімей в Україні”. Серед різноманітних важливих завдань проекту – і психологічна допомога у подоланні наслідків посттравматичних розладів військовим, їх дітям, родинам в цілому. Лише за 2015 рік перепідготовку пройшли 984 військовослужбовці та члени їх сімей. Навчання проводиться спільно з норвезьким університетом NORD в обсязі 500 академічних годин, з яких 10 годин викладають викладачі норвезького університету. В межах здійснення проекту відбувається професійна перепідготовка військових за спеціальностями, які користуються попитом на Чернігівщині (зокрема, ведення малого бізнесу). Реалізація проекту відбувається спільно з ГО “Чернігів європейський”.

Ще один приклад. На базі Чернігівського національного технологічного університету при сприянні ГО “Культурно-просвітницьке об’єднання “Мистецтво для громади”, ГО “Чернігів європейський” та інших громадських організацій в рамках виконання програми проекту “Партисипаторний бюджет – можливості для підвищення громадської активності й встановлення належного партнерства з органами влади”, який реалізується у м. Чернігові за сприяння Польсько-канадської програми підтримки демократії DFATD” (програма Бюджету участі) був реалізований проект “Культурно-просвітницький центр для внутрішньо переміщених осіб “Наша сила в єдності”.

Взагалі, особливість проектів Бюджету участі полягає у тому, що ці проекти, авторами яких є пересічні мешканці різних міст України, спрямовані на вирішення різноманітних, нагальних для певного міста соціально-економічних проблем (і фінансування їх здійснюється із місцевого бюджету). Звичайно, розв'язанням деяких із них повинні були б займатись державні органи, але специфіка пропозицій проектів громадян якраз то і полягає в тому, що громадськість може по-новому, креативно підійти до їх вирішення.

Основна мета проекту "Культурно-просвітницький центр для внутрішньо переміщених осіб "Наша сила в єдності" (реалізація якого із міського бюджету передбачена і у 2018 році) полягала у наданні допомоги внутрішнім мігрантам у їх реінтеграції в новому соціальному середовищі приймаючої громади, зокрема, відновленні соціального статусу, формуванні установок щодо пристосування до нових умов, подолання психофізичних та інших розладів засобами культурно-просвітницької діяльності.

За період реалізації проекту для ВПО було проведено лекції з минулого Чернігова, його культурно-духовної спадщини. Організовано майстер-класи з батіку, виготовлення ляльки-мотанки, пасхального яйця, декоративно-прикладних творчих виробів, орігамі, квілінгу, техніки "Псевдогобелен", "Псевдокераміка"; психологічний тренінг "Казкова подорож"; екскурсії Черніговом, а також невеличкими, але цікавими своєю історією містами Чернігівщини (Козелець, Данівка, Батурин, Сосниця, Мена, Качанівка, Тростянець та ін.).

5. Висновки

Отже, за допомогою методів арт-терапії, екскурсіо-терапії, психологічних тренінгів, як дорослі, так і діти мали реальну можливість покращити свій психічний стан, налаштуватись на позитивне сприйняття дійсності. Особлива робота з подолання психологічних травм проводилась із дітьми та сім'ями, до якої на волонтерських засадах були залучені й викладачі, а також студенти університету – майбутні соціальні працівники, що отримали практичну можливість удосконалення навичок, умінь, форм і методів роботи із цією вразливою категорією населення.

У ході реалізації проекту проходили й наукові, соціологічні дослідження на тему відношення населення приймаючої громади Чернігова до внутрішніх мігрантів [14], що дають практичний матеріал для покращення вивчення ситуації у вирішенні проблем ВПО.

Таким чином, проведене на прикладах австрійського та українського досвіду дослідження засвідчило дієвість і результативність використання інструментарію освіти та соціальних проектів у вирішенні проблем мігрантів та внутрішньо переміщених осіб, зокрема, подолання ними посттравматичних розладів.

References:

1. (Inter)Nationalfeiertag in der VS Schönauf [Електронний ресурс]. : Режим доступу : www.voxmi.at
2. Brueggemann-Buck 1999: Migration in Europa [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/binary/>
3. Die Presse: Seit 1945: Oesterreich nahm zwei Millionen Fluechtlinge auf. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://diepresse.com/home/politik/innenpolitik/4789503/Seit-1945_Oesterreich-nahm-zwei-Mio-Fluchtlinge-auf
4. Schulorganisationsgesetz. Федеральный закон об организации школьного образования. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnumm er=10009265>
5. Австрія ввела квоту на прийом мігрантів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nv.ua/ukr/world/countries/avstrija-vvela-kvotu-na-prijom-migrantiv-92320.html>
6. В Австрії на тлі міграційної кризи значно зросла кількість нападів на біженців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nv.ua/ukr/world/countries/v-avstriji-na-tli-migratsijnogo-krizi-znachno-zrosla-kilkist-napadiv-na-bizhentsiv-95793.html>
7. Гомон Д. Світова мапа війн. Де і за що сьогодні воює людство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zmiya.com.ua/page/5975c9ecefbd970a21ecb0b7/article/2017/07/24/khto_z_kym_i_za_scho_voyuye_sogodni_v_sviti
8. Гриб А. Є. Посттравматичний стресовий розлад у військовослужбовців – учасників бойових дій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://medpsychology.pp.ua/посттравматичний-стресовий-розлад>
9. Карпова І. Г. Взаємодія світового співтовариства, української держави та громадянського суспільства – надійна запорука у вирішенні проблем внутрішньо переміщених осіб в Україні / І. Г. Карпова // International Scientific-Practical Conference Actual questions and problems of development of social sciences : Conference Proceedings, (Kielce, June 28-30, 2016). – Kielce : Holy Cross University, 2016. – P. 154-157.
10. Карпова І.Г. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як об'єкт соціальної політики держави та громадянського суспільства / І. Г. Карпова, Р. І. Євдокименко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. Серія "Соціальна робота. Соціальна педагогіка". – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. – Вип. 22. – С. 145-152.

11. Мартыанов М. П. Мультикультурність сучасного світу : проблема діалогу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/2_KAND_2009/Philosophia/39588
12. Маурич У. Взаимодействие с родителями как часть профессионализма педагога [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ph-online.ac.at/ph>
13. Населення Австрії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Населення_Австрії
14. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні та шляхи їх вирішення : наук.-практ. круглий стіл, (Чернігів, 23 трав. 2017 р.) : тези доп. – Чернігів : ЧНТУ, 2017. – 100 с.
15. Сидоржевський М. Європейський суд підтвердив законність квот на розподіл біженців у ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dw.com/uk/європейський-суд-підтвердив-законність-квот-на-розподіл-біженців-у-єс/a-40375414>
16. Управление Верховного комиссара ООН по делам беженцев (УВКБ): Education [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.unhcr.org/education.html>
17. Управление Верховного комиссара ООН по делам беженцев (УВКБ): Figures at a glance [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>
18. Управление Верховного комиссара ООН по делам беженцев (УВКБ): Population statistics [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://popstats.unhcr.org/en/overview#_ga=1.127407557.999630952.148016012
19. Федеральное министерство Австрии по вопросам Европы, интеграции и иностранных дел: Integrationsbericht [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/Zentrale/Integration/Integrationsbericht_2016/Integrationsbericht_2016_WEB.pdf

Transliteration of References:

1. (Inter)Nationalfeiertag in der VS Schönau [Elektronnyi resurs]. : Rezhym dostupu : www.voxmi.at
2. Brueggemann-Buck 1999: Migration in Europa [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/binary/>
3. Die Presse: Seit 1945: Oesterreich nahm zwei Millionen Fluechtlinge auf. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: http://diepresse.com/home/politik/innenpolitik/4789503/Seit-1945_Osterreich-nahm-zwei-Mio-Fluechtlinge-auf
4. Schulorganisationsgesetz. Federalnyi zakon ob orhanyzatsyy shkolnoho obrazovaniya. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009265>
5. Avstriia vvela kvotu na pryiom mihrantiv [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://nv.ua/ukr/world/countries/avstrija-vvela-kvotu-na-prijom-migrantiv-92320.html>

6. V Avstrii na tli mihratsiinoi kryzy znachno zrosla kilkist napadiv na bizhentsiv [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://nv.ua/ukr/world/countries/v-avstriji-na-tli-migratsijnogo-krizi-znachno-zrosla-kilkist-napadiv-na-bizhentsiv-95793.html>
7. Homon D. Svitova mapa viin. De i za shcho sohodni voiuie liudstvo [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://zmiya.com.ua/page/5975c9ecefbd970a21ecb0b7/article/2017/07/24/khto_z_kym_i_za_scho_voyuye_sogodni_v_sviti
8. Hryb A. Ye. Posttravmatychnyi stresovyi rozlad u viiskovosluzhbovtsiv – uchashnykiv boiovykh dii [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://medpsychology.pp.ua/posttravmatychnyi-stresovyi-rozlad>
9. Karpova I. H. (2016). Vzaïemodiïa svitovoho spivtovarystva, ukraïnskoï derzhavy ta hromadianskoho suspilstva – nadiïna zaporuka u vyrishenni problem vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini / I. H. Karpova // International Scientific-Practical Conference Actual questions and problems of development of social sciences : Conference Proceedings, (Kielce, June 28-30, 2016). Kielce : Holy Cross University, 2016. P. 154-157.
10. Karpova I.H. (2016). Problemy vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini yak obïekt sotsialnoi polityky derzhavy ta hromadianskoho suspilstva / I. H. Karpova, R. I. Yevdokymenko // Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova : zb. nauk. pr. Seriia “Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika”. – K. : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2016. Vyp. 22. S. 145-152.
11. Martianov M. P. Multykulturnist suchasnoho svitu : problema dialohu [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.rusnauka.com/2_KAND_2009/Philosophia/39588
12. Maurych U. Vzymodeïstvyie s rodytelïamy kak chast professyonalizma pedahoha [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.ph-online.ac.at/ph>
13. Naseïennia Avstrii [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://uk.wikipedia.org/wiki/Naseïennia_Avstrii
14. Problemy vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini ta shliakhy yikh vyrishennia : nauk.-prakt. kruhlyi stil, (Chernihiv, 23 trav. 2017 r.) : tezy dop. – Chernihiv : ChNTU, 2017. – 100 s.
15. Sydorzhhevskiy M. Yevropeiskiy sud pidtverdyv zakonnist kvot na rozpodil bizhentsiv u YeS [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.dw.com/uk/ievropeiskiy-sud-pidtverdyv-zakonnist-kvot-na-rozpodil-bizhentsiv-u-yes/a-40375414>
16. Upravlenye Verkhovnoho komysara OON po delam bezhentsev (UVKB): Education [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.unhcr.org/education.html>
17. Upravlenye Verkhovnoho komysara OON po delam bezhentsev (UVKB): Figures at a glance [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>

18. Upravlenye Verkhovnoho komysara OON po delam bezhentsev (UVKB): Population statistics [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: http://popstats.unhcr.org/en/overview#_ga=1.127407557.999630952.148016012
19. Federalnoe mynysterstvo Avstryi po voprosam Evropy, yntehratsyy y ynostrannykh del: Integrationsbericht [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: https://www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/Zentrale/Integration/Integrationsbericht_2016/Integrationsbericht_2016_WEB.pdf

Authors

Iryna KARPOVA

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Chernihiv National
technological university,
Chernihiv, Ukraine
E-mail: irina.karpova.1962@ukr.net*

Ursula MAURICH

*teacher, Pedagogical Institute,
(Pädagogische Hochschule Wien),
Coordinator of the Ministry of Education of Austria
on issues of international school development projects,
Vienna, Austria
E-mail: ursula.mauric@phwien.ac.at*

Abstracts

ІРИНА КАРПОВА, УРСУЛА МАУРІЧ. Освіта та соціальні проекти як інструменти подолання посттравматичного стресу дітей, дорослих та родин внаслідок військових дій: досвід Австрії та України. Війни й військові конфлікти є, на жаль, невідворотною реальністю сучасного світу. Одним із наслідків цього є поява у людей, які брали участь у них або стали заручниками військових протистоянь (мирне населення) так званого посттравматичного стресу. На прикладі досвіду Австрії та України освіта та соціальні проекти розглядаються як важливі інструменти його подолання.

Ключові слова: війна, біженці, внутрішньо переміщені особи, приймаючі громади, інтеграція, посттравматичний стрес, мультикультурність, освіта, соціальний проект.

IRYNA KARPOVA, URSULA MAURICH. **Projekty edukacyjne i społeczne jako narzędzia przezwycięzania stresu pourazowego u dzieci, dorosłych i rodzin w wyniku działań wojennych: doświadczenia Austrii i Ukrainy.** *Wojny i konflikty zbrojne są niestety nieuniknioną rzeczywistością współczesnego świata. Jedną z konsekwencji tego jest pojawienie się tzw. stresu pourazowego u osób, które w nich uczestniczyły lub stały się zakładnikami konfrontacji wojskowych (ludność cywilna). Bazując na doświadczeniach Austrii i Ukrainy, edukacja i projekty społeczne są uważane za ważne narzędzia przezwyciężenia stresu pourazowego.*

Słowa kluczowe: wojna, uchodźcy, osoby wewnętrznie przesiedlone, społeczności przyjmujące, integracja, stres pourazowy, wielokulturowość, edukacja, projekt społeczny.

* *Стаття підготовлена у 2017 році (коли тривав 4-й рік війни, яку в 2014 році розпочала Росія проти України) і вперше представлена на I-й Міжнародній Міждисциплінарній Асамблеї "ПІТСР: дорослі, діти та родини в ситуації війни" (8-10 грудня 2017 року, м. Київ, Україна) (Ред.)*